هەزار خۆری دڕەوشاوە و عیشق و حەسرەت و هۆگری

هاشم سەڕاج

«هەزار خـــۆری دڕەوشـــاوە» ڕۆمانێکی تری نووسەری ئەفغانی «خـالیـد حـوسـەینی»یە و دوای ڕۆمـانی «کـۆلارەباز» نووسـراوە و «ئازاد بەرزنجی» لە ئینگلیـزییـەوە وەریگێڕاوە بۆ سەر زمانی کوردی و پێشەکییەکیشی لەژێر ناوی «خالید حـوسـەینی و ئەم ڕۆمـانە» بۆ نووسیوە، هاوکات دیمانەیەکی درێژی نـووسـەری ناوبراوی وەرگـێـڕاوە و بەیەکـەوە لەگـەڵ دەقی ڕۆمـانەکـە بڵاوبۆتەوە، پێم باشـە بەرلەوەی لە هەندێ تێـمـای شـاراوەی دەقـەکـە بدوێم، بڕێ داتا و زانیـــاری لە پێشەکییەکەی وەرگێڕی کوردی و چەند ڕستەیەک لە دیمانەکەی دانەر بخەمەڕوو.

خالید حوسەینی ساڵی ١٩٦٥ لە «کـابـول» هاتۆتە دنیـاوە و هەزار خۆری دڕەوشاوە ڕۆمانێکە سەبارەت بە کێـشـە و ئازار و مـەینەتەکـانی ژنـانی ئەفـــغـــانی دەدوێت، ناوونیـشـانی ئەم ڕۆمـانە لە شـیـعـرێکی «سـائیب تەبریزی» وەرگـیـراوە کە لە سەدەی حەڤدەدا گـەشـتـێک بۆ کـابـول دەکـات و قـەسـیـدەیەک بۆ جـوانی ئەم شـارە دەنووسـێت، هێـزی گـێـڕانەوە لەم ڕۆمانەدا دڵڕفێن و سەرنجڕاکێشە و لە کـامـیـرای سـینەمـایی دەچێت، خـالیـد حوسـەینی لەم تێکسـتـەدا چیـرۆکی ئەفـغـانسـتـان لە سـاڵی ١٩٧٠کانەوە تا یازدەی سێپتەمبەر دەگـێـڕێتـەوە، واتە لە شـۆڕشی کۆمۆنیستەکانەوە تا داگیرکردنی ئەفـغـانسـتـان لەلایەن سـۆڤـێت و پاشانیش ئەو جەنگەی ئەمریکا دژ بە تاڵیـبـان هەڵیگیرساند، خالید حوسەینی ئەم خاڵانە دەخاتە ڕوو، هەست دەکەم هەزار خۆری دڕەوشاوە پڕ خەون و خولیاترە لە «کۆلارەباز» و چەند نەوەیەک لەخـۆ دەگـرێت و پەردە لەسـەر مـاوەی نزیکەی چل و پێنج سـاڵی هەڵدەمـاڵێت، پاشـان ژمـارەی کـارەکـتـەرەکـانی زیاترە و دەکـرێ وەک ڕۆمـانێک لە بـارەی دایک- کچ سـەیری بکرێت، کـەچی کـۆلارە باز وەک کـوڕ- باوک کـاری لەسەر کراوە، بەر لەوەی لە چەمکی عیشق و هۆگری بدوێم کە هەمیشە ئاوێتـەی هەست و دڵەڕاوکێـیـەکی بوونگەراییـە حـەز دەکـەم لایەنی هونەری و تەکنیکی نووســـینی دەقـەکـە دیاری بکەم، هەزار خۆری دڕەوشاوە لە دووتوێی کـتـێـبـێکی ٥٧٥ لاپەڕە و بـە شـــێـــوازی تەرخانکردنی بەشی کورت کورت و مـــــامـناوەندی گـــــوزارە لە ڕووداوگەلێکی جۆراوجۆر دەکات و هاوکات کۆمەڵێک تێما و تەوەری

نەگـوتراو و شـاراوە دەوروبژێنێت، تەکنیکی نووسینیش زۆرتر خـۆی لە ڕەگـەزی گـێـرانەوە و دیالۆگ و نوستالیژیا و هونەری نامەگۆڕینەوەدا دەدۆزێتـەوە، ڕووداوەکـان لە شـاری کـابول و هەرات و دێی گـوڵدامـان و ناوچەی مـۆری پاکستـان ڕوودەدەن، جـەلیل خـانی دەوڵەمـەند و خـاوەن سـینەمـا لە کـابول سێ ژنی هەیە «خـەدیجـە و ئەفسـوون و نێـرگـز» چەندین منداڵیش، لە پڕێکا دەست لەگـەڵ «نانا»ی کـارەکـەری تێکەڵ دەکات و بەناشەرعی «مریەم»ی لێ دەبێت، مـریەم تا دواییِن چرکـەی ژیانی مـۆری حـەرامـزادەیی پێـوە دەلکێت، دواتر هەمـان حـاڵەتی حەرامزادەیی لای «عـەزیزە»ی کچی «لەیلا» دووبارە دەبێـتـەوە کـە شـەیدای «تاریق»ی کـەم ئەندامـە و تاریق لە کـەشـێکی خـرۆشـاوی سێکسـیدا بێ بنی دەکات و منداڵ دەکەوێتە سکی و دووگیـان دەبێت، دواتر تاریق لەگـەڵ دایک و باوکی ڕووە و پاکسـتـان سـەرهەڵدەگـرن، هەروەها مـریەمی یازدە سـاڵ لە ڕەشـیـدی پێـاڵاو درووی چل و پێنج سـاڵ مـارە دەکـرێت، دوای بریندارببوونی لەیلا و کوژرانی دایک و باوکی بە مـووشـەکی بەرە دژ بەیەکەکـانی مـوجـاهدین، ڕەشـید لەیلاش مارە دەکات..

لێرە بەوڵاوە حەز ناکەم سەرلەبەری ڕووداوەکان بگێـڕمـەوە، بەڵام ئەوەی گـرنگە دەق کـاری لەسـەر چۆنیـەتی ژیان و گـوزەرانی چوار خـانەوادەی ئەفغانی کردووە، جەلیلی سینەماچی و ژن و منداڵەکـانی وەک خـودا پێداوێک، نانا و کـولبەکەی مریەم، حەکیم و فریبا و لەیلا، «حەکیم»ی باوکی لەیلا کـرمی کـتـێب بوو، زۆربەی غەزەلەکانی ڕۆمی و حافزی لەبەربوو، دواتر کوڕەکانی ئەحمەد و نوور دەچنە ڕیزی هێزەکانی جیهادەوە دژی یەکـێـتی سـۆڤـێت دەجـەنگن و شـەهـید دەبن. فـریـبـای دایکی دوو شەهید حەزی دەکـرد ڕۆژێ لە ڕۆژان چاوی بە شـا مـەسـعـود بکەوێت و باسی کـوڕەکـانی لەگـەڵدا بکات، خـــانـەوادەی تـاریق و دایکـی و باوکی، سەر بە عەشیرەتی پەشتوون بوون و بـاوکی دارتاش بوو، تـاریق بەر مین کـــەوتبـــوو، قـــاچێکی دەسکردی هەبوو لەیلا تاجیک بوو، کەچی لە منداڵییەوە خووی بە تاریق گـرتبـوو بە ڕادەی پەرستن خـۆشی دەویست، دەتوانم بڵێم ئەوە عیشقی نێـــوان تـاریق و لـەیلایـە کـــە بەشێوەیەک لە شێوەکان بەردەوامی بە ڕۆمـانی هەزار خـۆری دڕەوشـاوە دەدات و تـادێ ڕووداوەکـــان بـە ڕێکوپێکی یەکـتـر تەواو دەکـەن، لێـرەدا چەند کـارەکـتـەر و دیمەن و ڕووداوێک هەیە دەکـرێ بڵـێم بە شـێـــوەیەک لە شـێـــوەکـان دووبارەکردنەوەی دیمەن و کارەکتەری ڕۆمـانی «کـۆلارەباز»ـە، بەڵام بە شێوە و شێوازێکی جودا هاوکات لە زەینی خـــوێنەردا جـــۆرێـک لە لێکچـوون و هاوشـێـوەیی دروست دەکەن بۆ نموونە، کەسایەتی «خادیم و هاوڕێکانی» کـە لە کـــووچە و کـۆلانەکـانی کـابولدا دەخـولێنەوە و مانەندی گـرووپێک میردمندانی ڕێگە لە منداڵان دەگـرن و تەشقەلەیان پێ دەکەن، خادیم ڕێگا بە لەیلا دەگرێت و لە پـای ئەمـــە تـاریق قـــاچە دەسکردەکـەی دادەنێ و هێـرشی بۆ دەبات، کـــەسـایەتی خـــادیم لە کـۆلارەبازدا لە کەسایەتی ئاسەف و هاوڕێکانی نزیکە کـــە ڕێگە بە «ئەمـیـر»ی کـارەکـتـەری سـەرەکی کـۆلارەباز و حەسـەنی برای دەگـرن، یان دووبارەبوونەوەی هەتیوخانەکەی کـــابول لەم ڕۆمـــانەدا کـــە بەڕێوەبەرەکـــەی «زەمـــان»ی ناوە، هەمـان هەتیـوخـانەکـەی کـابولی کۆلارەبازمان بیردەخاتەوە کە پڕیەتی لە منداڵی بێ دایک و باوک کـە باوکی زۆربەیان بووەتە سـووتەمـەنی شـەڕی نێوان بەرەکانی مـوجـاهدین، هەروەها خـانـەوادەی ڕەشـیـدی پێـاڵاودروو، ڕەشـیـد ژنی یەکـەمی مـردووە و یـوونسی کـوڕی نوقـمی دەریاچەی قەرغە بوو، ڕەشید سەرەتا مـریەم دەخـوازێت و دواتر لەیلاش مارە دەکات، ئیـتـر زۆربەی کێشـە و ڕووداوەکـان لە مـاڵی ڕەشـیـدەوە سەرهەڵدەدەن، عەزیزەی کچی لەیلا کە لە تاریقە لە ماڵی ڕەشیددا گەورە دەبێت، بەڵام ڕەشـیـد کـوڕێکی لە لـەیـلا دەبـێـت نـاوی دەنـێـت «زاڵمای»..

ئەم ڕۆمـانە کەسـایەتییەکی زۆری لەخـــۆ گـــرتـوو. وێـڕای ئـەو کـارەکـتـەرانەی باسم لێـوە کـردن، کـۆمـەڵێک کـەسـایەتی تر لە ڕۆمـانەکـەدا هەن ڕۆڵیـان هەیە و بەشـداری لە ڕووداوەکـان دەکـەن، لەوانە مەلا فەیزوڵلا، ئەو مەلا پیر و لاوازەی وانەی ئایـینی بە مـــریەم دەگـــوت، ڕیشی تا ســـەر ناوکی هاتبوو، مریەمی فێری نوێژ و قورئان خوێندن دەکرد. هەر جارێ سەردانی کـولبـەکـەی مـریەمی بکردایە، پێی دەگوت دەنگی سوڕەتەکانی قورئان، ئارامی دەروونی و سـوکنایی بە دڵدا دێنن، هەمزەی کوڕی مەلا فەیزوڵلا، «نانا»ی دایکی مـریەم کـە فـێی دەهاتێ و پاشان لە دارسـتـانەکـەدا خۆی هەڵواسێ، موحسین و ڕامین و فەرهادی کوڕەکانی جەلیل، عەرەبانە پڕ زەخیرە و سابوونەکە لە ڕووبارەکە دەپەڕێننەوە بۆ کـولبـەکـەی مـریەمی دەهێنن، «ســەعـیـدە و ناهیـد» کچەکانی جەلیلن و لە هەرات دەچنە قـوتابخـانەکـەی «مـیـهـری» بی بی

گیان چەند مریەمی خۆش دەویست، بەردەوام سەردانی کولبەکەی دەکرد و دیاری بۆ دەهێنا، نیلۆفەر و عەتیە زۆر خوشکەکانی مریەم، «وەجمە»ی مامان، شانزای کچە مامۆستایەتی کۆمۆنیست بوو، قوتابیان ناویان نابوو پووپە ڕەنگماڵ، گێتی و حەسینە دوو قوتابی دەستە خوشکی لەیلا، نیلا، وەکیل و عەبدولشەریف و زەمان... تاد. حەسینە لە ئامۆزا پیرەکەی مارە دەکرێت و بۆ لاهوور دەبردرێت، گێتی بەر مووشەک دەکەوێت، جەنگ کابولی وێران کرد، حیکمەتیار لە دەڤەرەکانی باشووری شارەوە مووشەکی لە شا مەسعود دەگرت...

دەقی هەزار خۆری درەوشاوە وەک مانا ئاشکرا و لەبەرچاوەکەی بارودۆخ و لایەنە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیری..تاد ئەفغانستان دەخاتەڕوو، بە تایبەتی دوای لەنێوچوونی حوکمڕانی زاهیر شا.. کە لە ١٩٥٩وە چل ساڵ حوکمڕانی کردووە، کاتێک زاهیر شا بۆ مەبەستی چارەسەر چوو بوو بۆ ئیتاڵیا داود خانی ئامۆزای کودەتای بەسەرداکرد، دەسەڵاتی پاشایەتی گۆڕدرا بۆ دەسەڵاتی کۆماری، دواتر هاتنی لەشکری سۆڤێتی و دەسەڵاتی کۆمۆنیستەکان و نەجیبوڵڵا، ئەمریکییەکان چەکیان بە حیکمەتیاردا تا لەگەڵ سۆڤێتییەکان بجەنگێ. سۆڤییەت ڕۆیشت، ئێستا چەکدارەکان بەناوی جیهادەوە ڕووی چەکیان کردۆتە خەڵک، موجاهیدەکان لە نیسانی ١٩٩٢دا حوکمڕانیان گرتە دەست و ناوی ئەفغانستان بۆ دەوڵەتی ئیسلامی گۆڕا و مەلا تۆندرەوەکان بە ڕابەرایەتی «ڕەببانی» حوکمیان دەکرد و ژن دەبێ پەچە بپۆشن و بەبێ پیاو نابێ سەفەر بکەن.. شەڕی نێوان باڵە دژ بەیەکەکانی هێزی جیهاد و پیاوانی سەییاف و هێزی هەزارەییەکان و..تاد ئەفغانییەکان باجی ئەو شەڕ و پێکدادانە دەدەن و ولاتەکەیان تا دێت ڕوو لە وێرانی و دواکەوتوویی دەکات، ساڵی ١٩٩٦ تاڵیبان دێن، کە بریتین لە کۆمەڵێک لاوی پەشتوون و ڕابەرەکەیان «مەلا عومەر»ە و زۆربەیان لە پاکستان وانەی شەریعەتیان خوێندووە و شارەکان لە دەست موجاهدین دەردەهێنن، ئیتر دەست دەکەن بە کاولکاری، موزەخانەکان دەڕووخێنن، لە ناوچەی بامیان پەیکەرەکانی بودا بە دینامێت دەتەقێننەوە و کتێبەکان دەسووتێنن، ئامێری مۆسیقا وردوخاش دەکەن، گۆرانی و مۆسیقا و ماکیاج بەکاربردن قەدەغە دەکەن، سینەماکانی کابول دادەخەن، هەرچی سیدی و ڤیدیۆ و کاسێتی گۆرانی هەیە لە شەقامەکانی کابول دەیشکێنن، گۆڕی «ئەحمەد زاهیر»ی گۆرانیبێژی ئەفغانی گوللەباران دەکەن. پەچە و چارشێو بەسەر ئافرەتاندا دەسەپێنن، نابێ ئافرەت بەبێ پیاوەکەی، واتە بە تەنیا بێتە بازاڕ، یان سەفەر بکات، ئەمە تاڕادەیەک مانا دیار و کۆمەڵایەتییەکەی ڕۆمانی هەزار خۆری درەوشاوەیە، تا هێزی هاوپەیمان دێن و تاڵیبان ڕووە و شاخەکانی ئەفغانستان ڕاوەدوو دەنێت و ژیان لە کابولدا تاڕادەیەک دەبووژێتەوە و هەوڵ دەدرێت دامودەزگا و شوێنە گشتییەکان نۆژەن بکرێنەوە و ژیانی ئاسایی بۆ ئەفغانییەکان بگەڕێننەوە، چونکە تاڵیبان کە دەگەنە کابول یەکسەر «نەجیبوڵڵا» دەکوژن و تەرمەکەشی لە شەقامێکی کابولدا بە ستوونی کارەبا هەڵ دەواسن، دەقی هەزار خۆری درەوشاوە لە ڕووی دنیابینییەوە کاری لەسەر ستەم و نادادپەروەری و کوشتوکوشتار کردووە کە دەسەڵاتە یەک لەدوا یەکەکان لە ئەفغانستاندا ئەنجامی دەدەن و دەیێتە هۆی خاپوورکردنی ژێرخانی ئابووری ئەو ولاتە و تا دێت باری ناهەمواری هەژاری و برسێتی و دواکەوتوویی تەشەنە دەکات و سەرلەبەری کووچە و کۆڵانەکانی ئەفغانستان دەگرێتەوە، ئەمە وەک دنیابینییەکی کۆمەڵایەتی کە تێکست بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ گوزارەی لێ دەکات، زۆرترین لە ڕێگەی ژیان و گوزەران و بەسەرهاتی زانا و مریەم دواتریش لەیلا، کەچی هەندێ حاڵەتی نەگوتراو هەیە کە تێکست بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ جەختی لەسەر نەکردووە، لەوانە ژیانی پڕ نەهامەتی «زاڵمای» منداڵ کە ڕەشیدی باوکی لەلایەن مریەمی زۆر دایکییەوە دەکوژرێت و خۆیشی دەکەوێتە لای تاریقی زۆر باوکی، هاوکات لە بنیادی قوولی دەقدا دنیابینییەکی لە ڕێگەی «حەکیم»ی باوکی لەیلاوە دەدرکێنرێت کە گرنگ ئەوەیە ئێمەی پەشتوون و تاجیک و ئۆزبەک و هەزارەیی.. تاد

هەر هەموومان ئەفغانین.. پێویستە مرۆڤی ئەفغانی بخوێنێت و دۆستایەتی لەگەڵ کتێب پەیدا بکات، چونکە کتێب مێشکی مرۆڤ دەکاتەوە و زەین و جیهانبینی لەلا فراوان دەکات، لە ڕووپەکی ترەوە دەقی هەزار خۆری درەوشاوە بارستاییەکە لە نوستالیژیا و کارکردنە لەسەر چرکەکانی عیشق و ئولفەت پێگرتن و هۆگری، دەق لە دەسپێکی نووسینەوە ڕەگەزی وەسف و وەسفکاری ئاوێتەی هێزی

گێڕانەوە کردووە. هێندە بە وردی لە شـوێن و شـتگەل و ڕووداوەکـان دەدوێت، خـەریکە خـوێنەر پەی بە هەست و نەست و حەسرەت و گەرمی دەربڕینی کـردەی نووسین دەبات لە هەمان کاتدا تا دێ مۆرکی عیشق و هۆگـری و حـەسـرەت و ئولفـەت پێـوەگـرتن بەشـتگەل و شـوێنەکـان جـۆرێک لە هەسـتی نیـهلیسـتی بەرهەم دێنێت، هەست دەکەی هێدی هێدی شتگەل و جوانییەکـان لەنێو دەچن و ئەم حاڵەتەش لە کولبەکەی مریەم و ماڵ و دوکانەکەی ڕەشید و کۆشک و تەلارەکەی جەلیلدا بەدیار دەکەوێت، دەق وێڕای خسـتنەڕووی مـەینەت و سـتـەم و نادادپەروەری کـۆمـەڵایەتی لە گـەوهەردا کـاری لەسەر هۆگری و عـیشق و حەسرەت کـردووە، لەبەر ئەمـەیشـە زۆربەی کارەکتـەرەکان هەست بە ڕۆیشـتنی چرکـە خـۆشـەکـانی زەمـەن دەکـەن، تاریق لە سروشتی دڵڕفێنی ناوچەی «مۆری»دا دەژی، کەچی بەردەوام بیر لە لەیلا و چرکـە ئیـرۆتیکییـەکـەی دەکـاتەوە، مـریەم لە «زیندانی ویلایەت»دا خـەریکە کـۆتایی بە ژیانی دێت، کـەچی لەگـەڵ چرکـە خۆشەکانی لەیلا دەژیت، بە تایبەتی ئەو ئێـوارانەی لە مـاڵی ڕەشـیـددا لەگـەڵ عـەزیزە و زاڵـمـای و لەیلا بەیەکـەوە چایان دەخـواردەوە و لە مەینەت و چەرمە سەرییەکانی ژیان دەدوان، یان ئەوکـاتانەی ڕەشـیـد زاڵـمـای دەبردە دوکـانی پێـاڵاو درووەکەی و کەرستەکانی کارکردنی پەرشوبڵاو دەکرد و دەستی بۆ چەرمە ڕەنگاوڕەنگەکـان دەبرد و ڕەشـیـد چەرخەکەی بۆ دەخستە کار و زاڵمای دڵـخـــۆش دەبـوو، ئـەی دوای گەڕانەوەی لەیلا بۆ کولبەکەی مریەم و تێـڕامـانی لەو شـتـگەل و کەرستانەی کە کاتی خۆی بەکاری بردوون، ئەمێـستـا کـولبـەکـەی لە وێرانەیەک دەکات کـەس بڕوا ناکات ئەم کـولبـەیە ڕۆژێ لە ڕۆژان نانا و مـریەمی تێـدا ژیابن، دواجـار ئەم هەستی نیهلیستییە کە ئاوێتەی چرکەکانی عیشق و هۆگرییە لە دیار نەمـــان و لەنێـــوچوونی زۆربەی کەسایەتییەکاندا بەرجەستە دەکرێت، بۆ نموونە، نانا لە دارستانەکەدا خۆی هەڵدەواسێت، ڕەشـیـد بەدەسـتی مریەم دەکوژێت، مـریەم لە زیندانی ویلایەتدا حوکـمی مـردنی بەسـەردا دەسەپێنرێت، جەلیل سەردەنێتەوە و کچێکی لەخۆپیشاندانداا دەکوژرێت و فـــەرهادی کـــوڕیشی لەلایەن لەشکری سۆڤێـتـییـەوە دەکوژرێت، کوڕە گەنجەکەی ڕەشید لە دەریاچەی قەرغە دەخنکێت، حەکیم و فریبای هاوسەری بەرمـووشـەکی هێـزەکـانی موجاهدین دەکەون و بە پارچە پارچە کـــراوی دەدۆزێنـەوە و ســـەرەتا «ئەحـمـەد و نوور» کـە دوو کـوڕی حەکیمن لە جەنگدا دژی داگیرکەران دەکوژرێن.

لە ڕوویەکی دیکەوە دەقی هەزار خۆری دەرەوشاوە وەک جـیـهـانـبـینی بـــڕوای تـــەواوی بـــە ئـــازادی و دیموکـراسـیـیـەت و پێکەوە ژیان و ڕێزگـرتـن لە جـیـاوازییـەکـان هەیە، هەوڵ دەدات کۆمەڵگای ئەفغانی لە دابونەریتە کـۆنەکـان ڕزگـار بکات و کـۆمـەڵگایەکی کـراوە و مـۆدێرن بخـوڵقـێنێت، خـەڵک بە ئازادی و ئاسـوودەیی و یەکـسـانی بژین و مـافـیـان پارێزراو بێت، چونکە تێکستی هەزار خۆری دەرەوشاوە جار جارە ئاماژە بە کۆمەڵگای ئەفغانی دەدات کـە بەرلەوەی ئیـســـلامی سـیـاسی تێـیـدا سـەرهـڵ بدات، لە ژیانێکی ئاســـایـیـــدا دەژیان، شەقامەکانی کابول چەندین چایخانە و کـەبابخـانە و دوکـان و کـۆگـای جلفرۆشی و سینەما و گەرماوی تێدا بوو، لە مـاڵەکـان ئامـێری ڕەبابە لێ دەدرا و گۆرانی ئەفغـانییـیـان دەچڕی، کچە پارێزەر و دکتـۆرەکانی ئەفغان بەبێ چارشـێـو و پەچە لە دادگـا و نەخۆشخانەکان کار و پیشـەکانیان ئەنجام دەدا و خەڵک لە شەقامەکانی کابول پیاسەیان دەکرد و گوێیان بۆ گۆرانییەکانی «ئەحمەد زاهیر» هەڵ دەخست و سـاڵانە لە کـابول کـۆلارە هەڵدەدرا.

ڕۆمـانی «هەزار خۆری دەرەوشـاوە» چەندین تێـما و تەوەری جۆراوجۆری وروژاندووە، دەکـرێ هەر بابەتێک خـوێندنەوەیەکی بۆ بکرێت لەوانە ژیانی ئافـرەتە چارشـێـوپۆشـەکـانی ئەفغـان، تاڵـیبان و وردوخاشکردنی قـیـدیۆ کـاسـێت و فـیلم و شـریتی مۆسیقا و سووتاندنی کتێب و تابلۆ و ڕاوەدوونانی فـــیـلمـــســـاز و مـــۆسـیـــقـــاژەن و نیگارکـێش و پەیکەرتاش و زیندانی کـــــردنی هونەرمەندان، عیشقی نێوان تاریق و لەیلا کـە لە منداڵیـیـەوە هەڵوەدای یەکـتـربوون، ژیانی جـەلیل و نامـە دڵتەزێنەکەی و چەمکی حەرامزادەیی کە لە مـریەمەوە دەست پێ دەکات و لە عـەزیزە دا بەرجەسـتـە دەکـرێت، تۆندوتیـژی ڕەشـیـدی پێـاڵاودروو بەرانبـەر بە هەردوو هاوسـەری مـریەم و لەیلا جـوانی شاری «هەڕات» کە لانکی کـولتـووری فـارسی و مـاڵی نووسەران و نیگارکێشان و سۆفییان بوو، شاژن «گەوهەر شاد» لەسەدەی پازدەمـدا کـۆمـەڵێک منارەی لە هەڕات دروست کـرد، وەک نیشـانەی خۆشەویستی، هەروەها هەڕات و باغ و بێسـتـان و کێـڵگە گەنمەکـانی و داڕسـتـەکـەی ئارامگەی «جـامی» شاعیر. جوانی گوندی «گوڵدامان» و تێڕامانەکانی مریەم لە داوردەختی ئەم گونده، کولبەکەی مریەم کە چۆن

لەگەڵ نانا ژیانی تێدا بەسەردەبرد. ئەفغانستان و سەردەمی فەرمانڕەوایی زاهیر شا، جوانی گوڵەمریەم کە لەلایەن جەلیل و ڕەشیدەوە وەک نیشانەی دڵنەوایی باسی لێوە دەکرا، چوونی مریەم بۆ مالّی جەلیل لە شاری هەرات و داخستنی دەرگا بە ڕوویدا و دواتر جەلیل لە نامەکەیدا هەست بەو گوناهە دەکات، ژیانی مریەم و لەیلا لە گەڕەکی دەهمەزەنگ و یاریپەکانی عەزیزە و زاڵمای، «گاری»یەکانی شەقامی کابول و مزگەوتی حاجی یاقووب و دەنگی مۆسیقای «لۆگەری» ژیانی ژنانی مۆدێرن لە گەڕەکە دەوڵەمەند نشینەکانی کابول، لە مانگی ڕەمەزان لەسەر شاخی شیردەروازە تۆپیان دەتەقاند، کوژرانی «میر ئەکبەر خەیبەر» کە کۆمۆنیستێکی ناودار بوو، کوژرانی سەرلەبەری خانەوادەی داودخان لەلایەن کۆمۆنیستەکانەوە، جوانی شارۆچکەی پەنجشیر کە ناوچەی ئەو تاجیکانەیە کە بە زمانی فارسی قسە دەکەن و ١٠٠کم لە باکووری کابوولەوە دوورە، باوکی تاریق و ئۆکۆردیۆنەکەی و گۆرانییە کۆنەکانی پەشتوون، «حەکیم»ی باوکی لەیلا زانکۆی کابولی تەواوکردبوو، قەرەبالّغی مەندایی بازاڕ، ئەم بەیتە شیعرەی خوارەوە کە هی «سائیب تەبریزییە» و خالید حوسەینی، ناوونیشانی ڕۆمانەکەی لەم شیعرە وەرگرتووە کە لە جەوهەردا باسی جوانی شاری کابول دەکات.

ژمارەی مانگی تابانی لەسەر سەربانی لەبن نایە،
یان هەزاران خۆری درەوشاوە، کە لە پشت دیوارەکانیایە.

هاوکات لە جوانی کچانی ئەفغان دەدوێت، کە شێوە و ڕوخساریان لە خۆری درەوشاوە دەکا مریەم تۆوی ئەسپەندەری دەسووتاند تا زاڵمای بەچاوەوە نەبێت، تاڵیبان سالّی ١٩٩٦ هاتن و هەر ئافرەتێکی زینای بکردایە بەردبارانیان دەکرد، عەزیزە و هەتیوخانەکە، گەڕانەوەی تاریق بۆ مالّی ڕەشید و ڕەدووکەوتنی لەیلا و «سەلیم و سەعید»، یان دوو براکە کە یارمەتی تاریق دەدەن و لە هوتێلەکە کار دەکات، زیندانی ویلایەت و مریەم و لالەنگییەکەی «نەغمە» کە کچێکی جوانە و لەبەر ئەوەی ڕەدووی لاوێک دەکەوێ دەسگیر دەکرێ، دوعای بابالوو بۆ منداڵان، جوانی بازاڕی شۆڕ و باغەکانی بابوور...تاد کوژرانی ئەفسوونی هاوسەری جەلیل لە ڕاپەڕینی سالّی ١٩٧٩ و نیلۆفەری کچیشی بەر گوللەیەکی وێڵ دەکەوێت.

فەرهادی کوڕی جەلیل سالّی ١٩٨٠ چووە ڕیزی جیهادەوە و سالّی ١٩٨٢ لە دەرەوەی هێڵمەت بەدەستی سۆڤیتییەکان کوژرا، هەریەک لەو بابەتانەی لە سەرەوە ئاماژەم بۆ کردن، پێویستیان بە لێکدانەوە و خوێندنەوەی تایبەتی هەیە، هەروەها خالید حوسەینی لەم تێکستەدا بایەخێکی زۆری بە «وەسف» داوە، بە تایبەتی وەسفی سروشت، کە بە قوولّی لە جوانی باغەکانی گوڵدامان و هەرات و ناوچەکانی مۆر دەدوێت و دواتر هەمان چرکەکانی جوانی تێکەڵ بە هۆگری و یادەوەری و عیشق و حەسرەت دەکرێن و هەست دەکەی زەمەن تێکڕای جوانییەکان و چرکە خۆشەکان لەنێو دەبات، کەچی خەڵکی کابول حەزیان لە ژیانە و دەیانەوێ دامودەزگاکان نۆژەن بکەنەوە و ئاسەواری جەنگ بسڕنەوە، ئەم مۆرکی گەشبینییە لە ژیانی هاوسەرێتی تاریق و لەیلادا ڕەنگ دەداتەوە کاتێک بەیەکەوە هەتیوخانەکەی زەمان نۆژەن دەکەنەوە و بە دەستی خۆیان دیوارەکان بۆیە دەکەن و جلوبەرگ بۆ منداڵەکان دەکڕن و عەزیزە و زاڵمای بە ڕێکوپێکی پەروەردە دەکرێن.. چونکە تێکستی هەزار خۆری درەوشاوە لە دەسپێکی نووسینەوە لە مەینەتی و چەرمەسەری ئافرەتی ئەفغانی دەدوێت کە چۆن لەژێر دەسەلاّتی پاتریارکی (باوکساری، یان نێرسالاری)دا دەچەوسێنرێنەوە و سەرلەبەری ماف و ئازادییان لەلایەن پیاوەوە پێشێل دەکرێت، لێرەدا دەق ڕاستەوخۆ داکۆکی لە ماف و ئازادی ئافرەت دەکات و حاڵەتی دەربازبوونەکەش بە عیشق و ئاستی هۆشمەندی دەبەستێتەوە، هاوکات چەندین مانا و دەلالەتی نەگوتراو و دواخراو بۆ زەین و لێکدانەوەکانی خوێنەر جێ دەهێڵێت، لەبەر ئەوەی ڕۆمانی هەزار خۆری درەوشاوە وەک دەقێکی کراوە هەڵگری پرشنگ گەلێکی پۆست مۆدێرنە.

سەرچاوە:
ناوی کتێب: هەزار خۆری درەوشاوە.
نووسینی: خالید حوسەینی
وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە: نازاد بەرزنجی.
بابەت: ڕۆمان.
چاپخانەی: دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، چاپی یەکەم، سالّی ٢٠٠١.
کوردستان- سلێمانی.